

Externalizált határvédelem a Földközi-tengeren: Olaszország migrációs stratégiájának fejlődése, 2014–2024

*Externalized Border Protection in the Mediterranean:
The Evolution of Italy's Migration Strategy, 2014–2024*

Galántai László Dávid

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2026.3.4

Összefoglaló: A tanulmány Olaszországnak a mediterrán térségbeli irreguláris migrációra 2014 és 2024 között adott válaszait elemzi. Abból indul ki, hogy a középső útvonalon jelentkező migrációs nyomás a líbiai állam összeomlásával, a Száhel destabilizációjával, az embercsempész-hálózatok működésével és a hibrid biztonsági környezet átalakulásával összefüggő, komplex kihívásként értelmezhető. A fő állítása szerint az egymást váltó olasz kormányok retorikája eltért ugyan, a stratégiai irányuk azonban erős folytonosságot mutatott: Róma fokozatosan az externalizáció, a migrációval kapcsolatos feladatok kiszervezése felé mozdult el. A folyamat során a jogi, diplomáciai és katonai-rendészeti eszközök egyre szorosabban kapcsolódtak össze. A jelen elemzés következtetése szerint a döntés növelte Olaszország mozgásterét, ugyanakkor újratermelte a migrációkezelés jogi, humanitárius és biztonságpolitikai dilemmáit.

Kulcsszavak: Olaszország, migráció, menekültügy, Mediterráneum

Abstract: The study analyzes Italy's responses to irregular migration in the Mediterranean between 2014 and 2024. It begins with the premise that migration pressure along the Central Mediterranean route can be understood as a complex challenge linked to the collapse of the Libyan state, the destabilization of the Sahel, the activities of human trafficking networks, and the transformation of the hybrid security environment. The main argument is that while the rhetoric of successive Italian governments has differed, their strategic direction has shown strong continuity: the country gradually shifted toward externalization. Throughout this process, legal, diplomatic, and military/law enforcement tools became increasingly intertwined. The study concludes that the decision increased Italy's room for maneuver but at the same time reproduced the legal, humanitarian, and security policy dilemmas of migration management.

Keywords: Italy, migration, refugees, Mediterranean

Bevezetés

A középső mediterrán útvonalon zajló irreguláris migráció az elmúlt évtizedben Olaszország egyik legösszetettebb politikai, humanitárius, jogi és biztonsági kihívásává vált. Az ország földrajzi helyzete – különösen Szicília, Lampedusa és a délolasz partvidék Észak-Afrikához való közelsége – strukturálisan az Európai Unió frontállamának a szerepére kényszeríti. Az elsősorban Líbiából és Tunéziából érkező tengeri migráció következtében a félsziget nemcsak tartós menekültügyi és határigazgatási nyomás alá került, hanem az EU belső szolidaritási vitáinak az egyik központi szereplőjévé is vált.

2014 és 2024 között egymástól ideológiailag jelentősen különböző kormányok váltották egymást Rómában, a Matteo Renzi (2014–2016), illetve Paolo Gentiloni vezette balközép kormánytól (2016–2018) Giorgia Meloni jobboldali-szuverenista kormányáig (2022–), amelyek eltérő politikai nyelvezetet, belpolitikai hangsúlyokat és EU-politikai stratégiákat alkalmaztak, ennek ellenére az olasz migrációs politika hosszú távú fejlődési iránya meglepő folytonosságot mutatott. Az egyes kormányok lényegében ugyanarra a stratégiai problémára kerestek választ: hogyan lehet csökkenteni a tengeren érkezők számát úgy, hogy Olaszország közben ne sértse meg nyíltan nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeit.

A jelen tanulmány fő megállapítása, hogy az olasz migrációs politika 2014 és 2024 között fokozatosan az externalizáció irányába mozdult el. A fogalmat a szakirodalom olyan migrációpolitikai stratégiaként értelmezi, amelynek során az állam a cselekvési hatókörét a saját területén kívüli helyszínekre vagy külső szereplőkhöz helyezi át, illetve olyan intézkedéseket alkalmaz, amelyek extraterritoriálisan vagy olyan hatásokkal akadályozzák a célország területére vagy joghatóságába való belépést.¹ Ennek megfelelően a jelen tanulmány externalizációként tekint minden olyan jogi, diplomáciai vagy katonai-rendészeti eszközre, amelynek a segítségével az olasz állam az ellenőrzést, a határvédelmet, a feltartóztatást, a visszatérések ösztönzését, illetve részben a menekültügyi eljárások előkészítését újabb és újabb mechanizmusokon keresztül igyekszik a saját területén kívülre helyezni. Ez az olasz esetben elsősorban a líbiai és a tunéziai parti őrséggel, hatóságokkal és helyi szereplőkkel kialakított együttműködésben, az indulások és a tengeri feltartóztatások külső szereplőkre épülő kezelésében, a civil szervezetek által végrehajtható mentések jogi és adminisztratív korlátozásában, az uniós missziókon keresztül történő érdekérvényesítésben, valamint újabban az olasz–albán offshore megállapodásban öltött testet. A tanulmány a nem állami szereplők jelentőségét nem vizsgálja (vagy csak olyan mértékig, ameddig az az externalizáció mint kutatási kérdés szempontjából fontos).

Az olasz migrációs politika alakulása azonban nem vezethető le pusztán az ország belpolitikája vagy az Európai Unió menekültügyi rendszere

evolúciójából. A migrációs nyomás kialakulása, intenzitása és mintázatai olyan biztonsági környezetben értelmezhetők, amelyet a nemzetközi rend átalakulása, a háborúk és a konfliktusok karakterének a megváltozása, valamint az állami és nem állami szereplők közötti határvonal elmosódása jellemez.² A 21. század elejére a hidegháború utáni unipoláris rend fokozatosan meggyengült, miközben a globális politikában megnőtt a regionális hatalmak és a nem állami szereplők mozgástere.³ Ezzel párhuzamosan a világ számos térségében – különösen Észak-Afrikában, a Közel-Keleten és a Száhel-övezetben – tartós instabilitási zónák alakultak ki, amelyekben a fegyveres konfliktus, az államkudarc, a milíciák működése, a szervezett bűnözés, az embercsempészet és a külföldi beavatkozás gyakran egymással is összefüggő, egymást erősítő problémahalmazt alkot.

Ebben az értelemben a mediterrán migráció önmagában nem sorolható a hibrid háború ernyője alá ugyan, ám a migrációs mozgások egy olyan hibrid biztonsági környezetben jelennek meg, amelyben a klasszikus katonai konfliktusok mellett indirekt, nem katonai – társadalmi, gazdasági, információs és szervezett bűnözői – eszközök is jelentős szerephez jutnak.⁴ A migrációs nyomás így egyszerre lehet a regionális instabilitás következménye, bizonyos körülmények között a politikai nyomásgyakorlás eszköze, valamint európai belpolitikai, jogi és diplomáciai konfliktusok kiváltója egyaránt.⁵

A tanulmány kronologikus-kvalitatív összehasonlítást alkalmaz: az egymást követő olasz kormányok migrációs politikáján keresztül vizsgálja az externalizáció, a kiszervezés fokozatos intézményesülését. Elsőként a migráció egyes biztonságpolitikai szempontjait és strukturális kiváltó okait, valamint Olaszország frontállami helyzetét mutatja be, majd a jogi, diplomáciai és katonai eszközrendszernek a Renzi-, a Gentiloni-, az első és a második Conte-, a Draghi- és a Meloni-kormány alatti átalakulását követi végig. Az összehasonlítás szempontjai az egyes kormányok esetében azonosak: hogyan változott a migrációs kontroll földrajzi elhelyezése; milyen harmadik országbeli vagy uniós partnerségekre támaszkodott az adott kormány; és hogyan kapcsolódtak össze ebben a kontextusban a jogi, diplomáciai és katonai-rendészeti eszközök. Az elemzés elsősorban nyilvánosan hozzáférhető kormányzati és európai uniós dokumentumokra, hivatalos statisztikákra, valamint tudományos és sajtóforrásokra támaszkodik. E források lehetővé teszik ugyan a migrációpolitikai intézkedések és a stratégiai irányvonalak összehasonlító vizsgálatát, ugyanakkor az externalizáció gyakran informális, részben nem nyilvános megállapodásokra és operatív együttműködésekre épülő gyakorlata miatt csak részleges betekintést biztosítanak az olasz döntéshozatalba és a végrehajtás tényleges mechanizmusaiba. Külön figyelmet kap a líbiai és a tunéziai együttműködés, a tengeri mentést végző civil szervezetek tevékenységének a szabályozása, az uniós tehermegosztás problémája, valamint az olasz–albán offshore megállapodás, amely a

kiszervezést az ország területén kívül lefolytatandó menekültügyi eljárások irányába mozdítja el.

A migráció biztonságpolitikai kontextusa: nemzetközi rend, hibrid konfliktusok és instabilitási övezetek

A mediterrán migrációs válság egyik alapvető sajátossága, hogy nem egyetlen kiváltó okra vezethető vissza.⁶ A jelenség több, egymást erősítő strukturális folyamat eredménye: fegyveres konfliktusok, államkudar-cok, demográfiai nyomás, gazdasági kilátástalanság, klímaváltozás, po-litikai üldöztetés és szervezett bűnözés egyaránt szerepet játszik benne.⁷ Az Olaszországot érintő középső mediterrán útvonal esetében különö-sen fontos szerepet tölt be Líbia, amely a 2011-es NATO-beavatkozást és Muammar al-Kaddáfi rendszerének bukását követően fokozatosan politi-kailag töredezett térséggé vált.⁸

A líbiai állam összeomlása alapvetően változtatta meg a középső migrá-ció útvonal dinamikáit. A korábban állami ellenőrzés alatt állt határigaz-gatás helyét milíciák, helyi hatalmi központok, törzsi struktúrák, bűnözői hálózatok és részlegesen működő állami intézmények vették át,⁹ a parti őrség, a fogva tartási központok alkalmazottai, illetve a csempészhálózatok és a helyi fegyveres szereplők közötti határvonal pedig gyakran elmosódott.¹⁰ Ez a helyzet oda vezetett, hogy Líbia egyszerre vált kiindulási és tranzitor-szággá, egyúttal pedig geopolitikai érdekek ütközőterepévé.

A migrációs folyamatok biztonságpolitikai jelentőségét az adja, hogy gyakran olyan térségekben koncentrálódnak, ahol a klasszikus állami szu-verenitás meggyengült. Líbia példája jól mutatja, hogy a gyenge vagy frag-mentált állami struktúrák esetén a határigazgatás, a rendészeti kontroll, a büntető igazságszolgáltatás működése részleges (és jellemzően egyéni vagy csoportérdekeknek alárendelt), a humanitárius szempontok pedig ko-rántsem élveznek prioritást.¹¹ Mindezek következtében a migráció nemcsak egy kísérőjelenség, hanem gyakran az erőforrások konfliktusos elosztására épülő gazdasági modell szerves részévé is válik: az embercsempészet ösz-szekapcsolódik a fegyveres csoportokkal, a korrupcióval, a helyi hatalmi struktúrákkal és a transznacionális pénzmozgásokkal.¹²

A mediterrán migráció dinamikáinak értelmezésekor figyelembe kell venni a nagyhatalmi versengés hibrid konfliktusos kontextusát is.¹³ A 21. szá-zadi nemzetközi rendben az afrikai instabilitási övezetek már nem pusztán lokális válsággócok, hanem olyan geopolitikai terek, amelyekben globális és regionális szereplők közvetlenül vagy közvetve érdekeltté váltak.¹⁴ Az ál-lami struktúrák meggyengülésének a nyersanyagokhoz, a katonai jelenlét kialakításához vagy fenntartásához, a kikötőkhöz vagy a politikai lojalitás-hoz kapcsolódó előnyök megszerzése érdekében történő kihasználása olyan

környezetet teremthet, amelyben az instabilitás egyes szereplők számára stratégiai erőforrásként is hasznosítható.¹⁵ A migráció így bizonyos körülmények között önmagában is nyomásgyakorlási eszközként alkalmazható, hiszen az európai célállamokban – különösen az olyan frontországokban, mint Olaszország – jelentős költségvetési, határigazgatási, társadalmi és belpolitikai terhelést idézhet elő. A migráció eszközként történő felhasználása ezért egy hibrid konfliktusos logikában olyan indirekt destabilizációs tényezőként jelenhet meg, amely az azt előidéző hatalom érdekében felerősítheti az európai politikai megosztottságot, gyengítheti az EU intézményi kohézióját, és szűkítheti az általa rivális hatalmi centrumnak tekintett Európa stratégiai cselekvési mozgásterét.¹⁶

Olaszország szempontjából – egyrészt frontországgként, másrészt az EU harmadik legnagyobb tagállamaként – mindez közvetlen stratégiai jelentőséggel bír. A vizsgált időszakban nem csupán menekültügyi adminisztrációs problémával, hanem egy olyan összetett határigazgatási, humanitárius és biztonságpolitikai kihívással is szembesült, amelyben Líbia, Tunézia, a Száhel-övezet, az Európai Unió, a NATO déli szárnya, a Földközi-tengeren átvezető útvonal és az olasz belpolitikai rendszer egyaránt érintetté vált. Mindennek szerves következménye, hogy az olasz válasz miatt – és hogyan – vált fokozatosan jogi, diplomáciai és katonai eszközöket egyesítő, externalizációra épülő stratégiává.

Olaszország és az uniós tehermegosztás problémája

Olaszország migrációs politikájának az egyik meghatározó elemévé vált az a tapasztalat, hogy a földrajzi helyzete miatt elkerülhetetlenül jelentős terhet kénytelen viselni az EU déli határainak a védelmében, mivel a dublini rendszerben a főszabály, hogy a menedékkérelmek elbírálásáért az első belépés szerinti tagállam a felelős.¹⁷ Ez a gyakorlatban a többieknél jóval nagyobb nehézségeket ró a szárazföldi és a tengeri külső határokon fekvő tagországokra – különösen Olaszországra, Görögországra, Máltára és Spanyolországra.

A római kormányok visszatérő politikai érve, hogy a tengeri migráció nem kizárólag olasz, hanem európai probléma is – az uniós tehermegosztás azonban korlátozott maradt. A 2015-ös migrációs válság miatt létrehozott *ad hoc* relokációs mechanizmusok csak részben valósultak meg,¹⁸ miközben több tagállam elutasította vagy akadályozta a kötelező elosztást, a dublini rendszer reformja pedig hosszú időn keresztül elakadt, és csak a 2024-ben elfogadott új migrációs és menekültügyi paktum keretében kapott új szabályozási formát. Ez az olasz közvéleményben és politikai elitben megerősítette azt az érzést, hogy az EU magára hagyta hazájukat a mediterrán migrációs nyomás kezelésében.

A jogi lehetőségeket tovább szűkítette az Emberi Jogok Európai Bíróságának a 2012-es „Hirsi Jamaa kontra Olaszország” ügyben hozott ítélete, amely kimondta, hogy nem hajtható végre kollektív visszatoloncolás Líbiába, mivel az nem tekinthető biztonságos országnak, ezért egyéni eljárásban kell megvizsgálniuk az olasz hatóságoknak az érintettek menekültügyi kérelmeit.¹⁹ Ez a döntés lényegében véget vetett a nyílt tengeren történő visszafordítás (*pushback*) gyakorlatának, és arra ösztönözte az egy mást követő olasz kormányokat, hogy közvetettebb formákat keressenek a tengeren történő érkezések csökkentésére.²⁰

Az uniós missziók korlátai szintén hozzájárultak az olasz stratégia átalakításához. A római kormány Mare Nostrum nevű haditengerészeti műveletének a lezárását követően az EU által indított Frontex Triton elsősorban az olasz erőfeszítések támogatását, nem pedig az előbbinek a teljes körű helyettesítését szolgálta, s ahhoz képest a mandátuma, a költségvetése és a műveleti területe is korlátozottabb volt. A Sophia művelet szélesebb biztonságpolitikai célt fogalmazott meg ugyan (hiszen az embercsempész-hálózatok elleni fellépést és a líbiai parti őrség kiképzését is tartalmazta), de a tagállami viták – különösen a kimentett személyek partra szállításának a kérdése – korlátozták a hatékonyságát.²¹ A Themis már inkább a bűnüldözési, határellenőrzési és biztonsági dimenziót helyezte előtérbe.²²

A felsorolt tényezők együttesen jelentik azokat a mozgatórugókat, amelyek az olasz kormányokat egyre inkább a kétoldalú és externalizált megoldások felé kényszerítették. A Róma által elégtelennek érzékelt uniós szolidaritás, a közvetlen visszatoloncolás jogi korlátai, az intézményesült és tömeges tengeri mentésekből fakadó belpolitikai viták egyaránt a migrációs kontrollnak a harmadik országok felé történő kiszervezésére sarkallták az olasz vezetést, hogy így csökkentse az érkezéseket, és mérsékelje a közvetlen jogi felelősségét.

Az olasz migrációs politika alakulása a Renzi-kormánytól Meloniéig

Renzi-kormány: humanitárius vezető szerep és annak politikai korlátai

Matteo Renzi 2014–2016-os kormányzásának az időszaka az olasz migrációs politika humanitárius csúcspontjaként értékelhető. Az előzményei közül a legfontosabb a 2013 októberében, a Lampedusa közelében történt, és az olasz közvéleményben erőteljes érzelmi reakciót kiváltott, tragikus kimenetelű hajótörések után indított Mare Nostrum volt. Az olasz haditengerészet és légierő nagyszabású kereső- és mentőtevékenységeként folytatott művelet a Földközi-tenger középső medencéjére, az olasz partoktól távol – a líbiai indulási zónákhoz közelebb – fekvő térségre koncentrált.²³

A Mare Nostrum nemzetközi szinten Olaszország humanitárius felelősségvállalásának a szimbólumává vált, ugyanakkor a rendkívül magas

költségei miatt – amelyeket lényegében Róma egymaga fedezett – egyre erősebb belpolitikai támadások célpontjává vált.²⁴ A kritikusai – különösen a jobboldali és szuverenista pártok – az anyagi terhek mellett amiatt is a fenntartásaiknak adtak hangot, hogy a Földközi-tengeren történő átkelés kockázatainak a radikális csökkentésével a művelet a gyakorlatban „húzó tényező” (*pull factor*) lett, és elősegítette az irreguláris migráció tömegessé válását, hiszen tulajdonképpen állami eszközökkel támogatta meg az embercsempész bűnözői hálózatok „üzleti modelljét”.²⁵

A Mare Nostrum lezárása és a Frontex Tritonra való átállás igazi fordulópont volt. A 2014 novemberében, immár közös európai erőfeszítésként elindított új művelet révén megkezdődött egyfajta elmozdulás a humanitárius logika felől a határvédelem irányába. Noha a Frontex Triton támogatta Róma erőfeszítéseit, de eleve nem az olasz művelet teljes körű helyettesítése céljával jött létre, így szűkebb területen és kevesebb erőforrással működött.²⁶ A váltás egyrészt azt jelezte, hogy Olaszország nem képes, és nem is kívánja tartósan egyedül viselni a nagyszabású humanitárius tengeri mentéssel járó terheket, másrészt a művelet ambíciószintjének a csökkenése plasztikusan megmutatta az európai szolidaritás határait is.

Renzi uniós politikája a tehermegosztás és a közös európai felelősség hangsúlyozására épült. A miniszterelnök 2015 nyarán kijelentette, hogy a migrációs válságra az EU-nak kell választ adnia, de ha Európa nem hallgat Olaszországra, Rómának saját „B tervet” kell kidolgoznia.²⁷ Az olasz kormány azt próbálta elérni, hogy az EU ne pusztán pénzügyi vagy technikai segítséget nyújtson, hanem vállaljon valódi felelősséget a menedékkérők elosztása és a középső mediterrán útvonalon történő átkelések kezelése terén is. A 2015-ös relokációs döntések részleges előrelépést jelentettek ugyan, de a végrehajtásuk kevésbé volt sikeres.²⁸ Ez az olasz politikai diskurzusban tovább erősítette azt a nézetet, miszerint az európai szolidaritás intézményes formái nem képesek érdemben enyhíteni a félszigetnek a frontállamiságból fakadó strukturális terheit.

A Renzi-kormány időszaka tehát kettős örökséget hagyott az utódjára: egyrészt megmutatta, hogy az ország emberségből még nagyszabású tengeri művelet végrehajtására is képes, másrészt viszont világossá tette, hogy a szükséges mértékű humanitárius elkötelezettség politikailag és pénzügyileg nem fenntartható tartós uniós támogatás nélkül. Ez a felismerés készítette elő a migrációkezelés kiszervezésének a későbbi, intézményesebb formáit.

A Gentiloni-kormány és a Minniti-doktrína: az externalizáció intézményesítése

Paolo Gentiloni és a szintén baloldali többségre támaszkodó, 2016-ban hatalomra került kormánya alatt az olasz migrációs politika még inkább a megelőzésre, az Afrikából indulni készülő feltartóztatására és a harmadik országokkal kialakítandó együttműködésre építő modell felé tolódott el.²⁹

A Marco Minniti belügyminiszter nevével fémjelzett stratégia – amelyben a humanitárius elkötelezettség mellett már pragmatikus szempontok is megjelentek – abból indult ki, hogy a tengeren keresztül zajló migrációt az olasz partok helyett elsősorban az indulási és a tranzitországokban kell kezelni.³⁰ E megközelítés a migrációs kontroll földrajzi előretolását jelentette.

A stratégia központi elemét a 2017. február 2-án aláírt olasz–líbiai egyetértési memorandum jelentette, amely a Silvio Berlusconi akkori olasz kormányfő és a volt líbiai vezető, Muammar al-Kaddáfi között 2008-ban létrejött történelmi kiegyezés szellemiségére épült. A megállapodás keretében Róma vállalta a líbiai parti őrség kiképzését, felszerelését és támogatását, valamint a határigazgatási és fogva tartási kapacitások fejlesztését, míg Tripoli a migránsok tengerre szállásának a megakadályozására és feltartóztatására irányuló erőfeszítések fokozását ígérte.³¹

A megállapodás stratégiai jelentősége elsősorban abban állt, hogy Olaszország közvetlen visszatoloncolás nélkül kísérelhette meg a tenger felől érkezők számának a csökkentését. Mivel a Hirsi Jamaa-ügyben hozott ítélet után maguk az olasz hatóságok nem küldhették vissza Líbiába az olasz állam tulajdonában álló hajók által elfogott vagy kimentett migránsokat, a líbiai parti őrség kapacitásainak a megerősítése olyan közvetett kontrollmodellt hozott létre, amelyben a tengeri mentés és a líbiai partokra történő visszaszállítás formálisan líbiai műveletként jelent meg. Ez a modell Róma számára politikailag hatékonyabbnak és jogilag kevésbé támadhatónak tűnt.

A líbiai politikai rendszer töredezettsége miatt az ún. Minniti-doktrína azonban nem korlátozódhatott kizárólag az olasz kormány által következetesen és kizárólagosan elismert tripoli központi kormányzatra, így Olaszország jelentős kapcsolatépítésbe kezdett az egyéb helyi aktorokkal (önkormányzatokkal, törzsi vezetőkkel és egyéb biztonsági szereplőkkel) is.³² Ez pragmatikus szempontból érthető, hiszen a migrációs útvonalak fölötti tényleges kontrollt gyakran nem a formális állami intézmények, hanem ezek a helyi erőközpontok gyakorolták, azonban teret adott a kritikáknak is, mivel egyesek maguk is kapcsolatban álltak az embercsempész-hálózatokkal vagy emberi jogszértésekkel vádolt személyekkel és csoportokkal.³³

A Minniti-doktrína részét képezte a tengeri mentést végző civil szervezetek (*non-governmental organization*, NGO) számára készített magatartási kódex is, amely – részben az embercsempészekkel való együttműködésükre vonatkozó vádak miatt – igyekezett korlátok közé szorítani ezt a jellemzően külföldiek által folytatott tevékenységet. A dokumentum az NGO-k számára előírta többek között az olasz hatóságokkal való koordinációt, a transzponderek (automatikus rádiós helyzetmeghatározó eszközök) folyamatos bekapcsolva tartását, a líbiai felségvizekre való belépésnek a súlyos és közvetlen veszély esetére történő korlátozását, valamint a líbiai parti őrség kutató-mentő munkája akadályozásának a tilalmát.³⁴ Az intézkedések

célja tehát az átláthatóság és a jogszerűség növelése volt, az érintett szervezetek egy részének értékelése szerint azonban az előírások akadályozták az életmentést és kriminalizálták a humanitárius tevékenységet.³⁵

A katonai dimenzióban különösen fontos előrelépést jelentett a kétoldalú alapon létrejött, a korábbi műveletre (*Operazione Ippocrate*) építő segítő és támogató misszió, a MIASIT (*Mission of Assistance and Support in Libya*). A MIASIT célja a líbiai katonai intézmények kapacitásának a növelése volt, amelynek keretében Olaszország képzési, mentorálási, logisztikai és technikai támogatást nyújtott a líbiai biztonsági erőknek – köztük az irreguláris migráció, az illegális kereskedelem és a líbiai biztonsági fenyegetések elleni fellépés terén is.³⁶ Az olasz katonai együttműködés elsődleges partnere az ENSZ-támogatással létrejött és Fájez esz-Szarrádzs vezette, Tripoliban működő Nemzeti Egyetértés Kormánya volt.³⁷ Róma ugyanakkor a líbiai politikai és területi megosztottsághoz alkalmazkodva a keleti országrészt ellenőrzése alatt tartó Halífa Haftárral és a hozzá kötődő hatalmi struktúrákkal is fenntartott diplomáciai kapcsolatokat.³⁸ Az olasz katonai jelenlét jellege így a humanitárius szempontokat előtérbe helyező korábbi logikától egyre inkább a partnerállami kapacitásépítés és a határvédelmi képességek támogatása, valamint a migrációs kontroll katonai-technikai hátterének a megerősítése felé mozdult el.

A Gentiloni-kormány alatt tehát a migrációkezelés kiszervezése fokozatosan intézményesült, a római kormány már nem csupán reagált a tengeri érkezésekre, hanem arra törekedett, hogy a migrációs útvonalak afrikai szakaszain avatkozzon be a csökkentésük érdekében. Ez a stratégia már rövid távon is látványos eredményeket hozott – a 2016-os 181.436 fős csúcsról alig két év alatt lényegében a tizedére esett az érkezők száma –, ugyanakkor emberi jogi és humanitárius jellegű kritikákat is kiváltott: a líbiai menekülttáborokról szóló nemzetközi jelentések kínzásokról, zsarolásokról, szexuális erőszakról, kényszermunkáról és önkényes fogva tartásról számoltak be. Így az olasz stratégia hatékonysága és a jogi-erkölcsi ára közötti *trade-off* – tehát egyfajta „kompromisszum” szükségessége – már akkoriban világossá vált.

Az első Conte-kormány: a „zárt kikötők” politikája

A 2018-as választásokon bekövetkezett populistá fordulat nyomán az Öt Csillag Mozgalom (*Movimento 5 Stelle*, M5S) és a Liga (*Lega*) által alkotott koalíciós kormányban elsősorban a már a kampány során is a migráció témájára összpontosító utóbbi elképzelései érvényesültek, így Giuseppe Conte első, bő egyéves sárga–zöld kormánya (2018–2019) az olasz migrációs politika retorikai és jogi szigorításának az időszakát jelentette. Ennek az intézményi letéteményese, a Matteo Salvini vezette belügyminisztérium a migrációt

a belpolitikai küzdelem legfontosabb kérdésévé tette, a kormányzati kommunikációban pedig a határvédelemre, a szuverenitásra és a rendteremtésre helyeződött a hangsúly.

Ennek megfelelően a „zárt kikötők” politikája – amelynek a lényege a partra szállások adminisztratív és politikai eszközökkel történő késleltetése, nehezítése vagy ellehetetlenítése – a korszak olasz migrációs politikájának a szimbólumává vált.³⁹ A kormány Salvini minisztersége alatt több alkalommal is megtagadta vagy késleltette az NGO-hajók kikötését és a fedélzeten tartózkodó migránsok partra szállását (a legismertebb példa erre az Aquarius, a Sea-Watch 3, a Diciotti és az Open Arms esete), ami nemzetközi diplomáciai konfliktusokhoz vezetett Franciaországgal, Spanyolországgal, Máltával és az Európai Bizottsággal, valamint az olasz igazságszolgáltatás is büntetőjogi eljárásokat indított Salvinivel szemben – különösen az utóbbi két ügy kapcsán.⁴⁰ A kormány célja az átkelések megnehezítése és bizonytalanabbá tétele (a húzó tényezők gyengítése) mellett az uniós partnerek felé a relokáció és a dublini elvek felülvizsgálata érdekében történő nyomásgyakorlás is volt.

A Salvini-féle biztonsági rendeletek eközben jogi szinten is szigorították a migrációs rezsimet. A 2018-as szabályozás szűkítette a humanitárius védelem lehetőségeit, illetve módosította a menekültügyi, befogadási, kiutasítási és fogva tartási szabályokat is.⁴¹ A 2019-es *decreto sicurezza bis* pedig már közvetlenül a tengeri mentéseket és az NGO-hajók mozgásterét érintette: a belügyminisztert felhatalmazta a hajók olasz felségvizekre történő belépésének, azon való áthaladásának vagy ott-tartózkodásának a korlátozására vagy megtiltására, valamint jelentős pénzbírságokon kívül a hajók lefoglalásának, illetve elkobzásának a lehetősége is szerepelt benne.⁴² A két rendelet együtt alkotta a Salvini-korszak jogi szigorításának a magját: a migrációs rezsim belső (menekültügyi és tartózkodási), valamint külső (tengeri és az NGO-kat érintő) dimenzióját egyszerre érintette.

Az első Conte-kormány migrációs politikája nem szakított a kiszervezésre való törekvéssel sem, sőt radikálisabb belpolitikai és kommunikációs keretbe helyezte azt. A líbiai együttműködés és a parti őrség támogatása folytatódott, s Olaszország továbbra is arra törekedett, hogy a tengeren érkezők arányát már az indulási vagy a tranzitfázisban csökkentse.⁴³ A különbséget inkább az jelentette, hogy a Liga hatására a kommunikáció terén a humanitárius szempontokat háttérbe szorította, és a migrációt elsősorban szuverenitási, közbiztonsági és rendészeti kérdésként keretezte. Így a civil szervezetekkel szembeni fellépés, a „zárt kikötők” politikája és az EU-val való konfrontáció a kormányzati politikai narratíva központi elemévé vált.

A második Conte-kormány: részleges korrekció

A korábbi, radikális jobboldali koalíciós társnak (Liga) a baloldali Demokrata Pártra (*Partito Democratico*, PD) cserélésével kialakult új politikai konfigurációban kezdte meg működését a második Conte-kormány 2019-ben. Habár a migrációs politika terén ez nem jelentett teljes stratégiai fordulatot, de a kormányfő személyének a változatlansága ellenére is érzékelhető retorikai és jogi korrekció történt: a Salvini-féle konfrontatív, szuverenista megközelítést egy mérsékeltebb váltotta. Mindez leginkább a 2020-as reformokban (a biztonsági rendeletek részleges visszavonásában) és az európai partnerekkel folytatott diplomáciai tevékenységben tükröződött, miközben a kiszervezés alapvető iránya – különösen a líbiai együttműködés – változatlan maradt.

A Luciana Lamorgese belügyminiszter nevéhez fűződő 2020-as reform csökkentette az NGO-hajókra kiszabható bírságokat, és részben helyreállította a humanitárius védelem egyes elemeit,⁴⁴ miközben Olaszország továbbra is fenntartotta – illetve hagyta automatikusan megújulni – a líbiai memorandumot, folytatta az ottani parti őrséggel való együttműködést, de egyúttal növekvő figyelmet volt kénytelen fordítani Tunéziára is, ahonnan a gazdasági és a politikai instabilitás miatt erőteljesen növekedni kezdett a hajóra szállók száma.⁴⁵

A második Conte-kormány igyekezett helyreállítani Olaszország hagyományos uniós kapcsolatrendszerét, aminek az első jele az egy önkéntes relokációs mechanizmust felvázoló máltai nyilatkozat 2019. szeptemberi elfogadása volt.⁴⁶ Bár az eredményei korlátozottak maradtak, de szimbolikusan jelezte, hogy Olaszország ismét együttműködőbb EU-politikát követ, és a migrációs nyomás kezelésében az érkezők számának a csökkentése mellett továbbra is számít az európai szolidaritásra is. A kormány támogatta az Európai Bizottság 2020-ban bemutatott új migrációs és menekültügyi paktumáról szóló tárgyalásokat is, bár az olasz érdek továbbra is a frontállami terhek mérséklése és a tehermegosztás erősítése maradt. A Covid19-pandémia a határigazgatási és a menekültügyi eljárások egészségügyi okokból történő korlátozásával, valamint a tengeri mentőhajók kikötésének az átmeneti nehezítésével tovább bonyolította a migráció kezelését, miközben a tengeren Olaszországba érkező migránsok száma a 2019-es 11.471-ről 2020-ban 34.154 főre emelkedett.⁴⁷

A második Conte-kormány időszaka összességében tehát hibrid fázisnak tekinthető: a belpolitikai megszorítások egyes elemei enyhültek, de a határok ellenőrzése, a líbiai és a tunéziai együttműködés, valamint a tenger felől érkező migránsok számának a csökkentésére való törekvés változatlan maradt.

A Draghi-kormány: technokrata stabilizáció és mediterrán geopolitika

Mario Draghi 2021 februárjában megalakult, széles körű parlamenti támogatást élvező kormánya a migrációt kevésbé belpolitikai konfliktusként, mint inkább intézményi, diplomáciai és geopolitikai problémaként kezelte. A „nemzeti egységkormány” számára rendelkezésre állt mozgástér – hiszen a Giorgia Meloni-féle Olaszország Testvérei (*Fratelli d'Italia*, FdI) maradt szinte az egyedüli érdemi ellenzéki erő – és a kormányfő személyes európai beágyazottsága javította ugyan Olaszország tárgyalási pozícióit az EU-ban, ugyanakkor ennek konkrét hozadéka vitatható mértékű maradt: folytatódott az érkezők számának a Conte-éra alatt megindult meredek emelkedése, amely 2023-ban – azaz már a Meloni-kormány alatt – 157.651 fővel újabb csúcspontot ért el.⁴⁸

Draghi számára a migráció ügye a mediterrán stabilitás, az energiaellátás, az észak-afrikai kapcsolatok és az európai stratégiai autonómia tágabb kérdéskörébe illeszkedett. A kormány külpolitikai gondolkodásában a „kiterjesztett Mediterráneum” nemcsak migrációs térként jelent meg, hanem Olaszország biztonsági, energetikai és gazdasági érdekeinek az elsődleges környezeteként is.⁴⁹ Róma ezért a líbiai és a tunéziai kapcsolatok fenntartása mellett is igyekezett erősíteni a szerepét a déli szomszédságában, különösen a stabilizációnak és az energiaellátásnak a migrációs együttműködéssel való összekapcsolásával.⁵⁰ Ez a stratégia már részben előrevetítette azt a megközelítést, amely Meloni alatt a feleknek kölcsönös előnyöket kínáló Mattei-tervben kapott kifejezett politikai formát.

A katonai és határvédelmi dimenzióban Draghi alatt is folytatódott a líbiai parti őrség és haditengerészeti képességek fejlesztése, a megfigyelési rendszerek, drónok, járőrhajók és légi felderítési eszközök alkalmazása. A 2022-ben kibővített és Mediterraneo Sicuróra átnevezett korábbi Mare Sicuro művelet már nem pusztán a középső mediterrán migrációs útvonalhoz kapcsolódó biztonsági feladatra kapott utasítást, hanem a Földközi-tenger egészének a tágabb körű tengeri biztonsági keretébe illeszkedett. Azaz a migrációs kontroll összekapcsolódott az illegális kereskedelem elleni fellépéssel, a kereskedelmi hajózás és az energiainfrastruktúra védelmével, a líbiai stabilizációval, illetve Olaszországnak a déli szomszédságban betöltött biztonsági szerepével is.⁵¹

Draghi alatt összességében Olaszország európai megítélése és tárgyalási pozíciója javult, azonban a kormánya sem szakított a migrációkezelés kiszervezésével mint fő csapásiránnyal, ugyanakkor azt intézményesebb és mediterrán geopolitikai keretbe helyezte. Ebben az értelemben ezek az idők az olasz migrációs politika technokrata stabilizációs szakaszának is tekinthetők.

A Meloni-kormány: szuverenista folytonosság és stratégiai externalizáció

Giorgia Meloni 2022-ben hivatalba lépett, tisztán jobbközép pártok koalíciójára támaszkodó kormánya a migrációt a politikai programja egyik központi elemévé tette. A retorikájában újra erős felhangot kaptak a szuverenista és rendpárti hangsúlyok,⁵² ugyanakkor gyakorlati szempontból politikája számos tekintetben folytonosságot mutat a korábbi olasz kormányok stratégiájával. A Meloni-kormány újdonsága inkább abban állt, hogy a migrációs problémák megoldásának a kiszervezését új földrajzi és intézményi dimenzióba próbálta helyezni: a Mattei-terv, az EU–Tunézia-memorandum támogatása és az olasz–albán megállapodás révén olyan modellt igyekezett megalkotni, amelyet Róma európai szinten is követendő példaként mutathatott be.

A calabriai Steccato di Cutro partjainál történt 2023-as tragikus hajótörést⁵³ követően született ún. Cutro-rendelet a Meloni-kormány első nagy migrációs jogalkotási csomagja lett. A jogszabály egyszerre szigorította a legális munkavállalási célú beutazási kvóták megállapítását, az irreguláris migráció megelőzésére teendő lépéseket, az embercsempészekkel szembeni büntetőjogi fellépést és a menekültügyi-idegenrendészeti szabályokat.⁵⁴ Ugyanakkor a tengeri mentést végző civil szervezetek mozgásterének az újabb korlátozását tartalmazta a 2023. januári NGO-rendelet, amely előírta, hogy a hajóiknak a műveletet követően haladéktalanul az olasz hatóságok által kijelölt – jellemzően az ország északi, tehát a mentési zónától távol eső részében található – kikötő felé kell indulniuk, és korlátozta az egymást követő több mentési művelet végrehajtásának a lehetőségét is.⁵⁵ Ez jelentősen csökkentette az NGO-hajók jelenlétét a Földközi-tenger középső medencéjében – és így a szállítási kapacitásukat is.

A Meloni-kormány külpolitikai sikon az olasz energiaszuverenitás második világháború utáni átmentőjeként tisztelt, ENI-alapító Enrico Mattei örökségére építő, korszakalkotónak szánt terv révén próbálta újraakartozni Olaszországnak az afrikai kontinensen való szerepvállalását. Olyan partnerségi modellt igyekezett létrehozni, amely az 1945 utáni európai gazdasági talpra állást lehetővé tevő Marshall-terv gondolati mintáján nyugvó átfogó, kölcsönös gazdasági és politikai előnyökkel kecsegtető együttműködést kínál az afrikai partnerállamoknak több stratégiai területen is (energia, infrastruktúra, oktatás, fejlesztés, határvédelem), amelynek ugyanakkor a központi célja marad a migrációval szembeni fellépés is.⁵⁶ A Mattei-terv így a kiszervezés geopolitikai kiterjesztéseként is értelmezhető: nem csupán a migránsok feltartóztatásáról, hanem a kibocsátó és a tranzitországokkal kialakított szélesebb körű stratégiai alkukról is szól, amelyek az afrikai kontinensen rejlő gazdasági és demográfiai erőforrások fenntartható és kölcsönösen előnyös kiaknázását és fejlesztését célozzák, és így a közvetlen előnyökön túl a migráció kiváltó okait is kezelni hivatottak.

Szintén ebbe a logikába illeszkedett a 2023-as EU–Tunézia-memorandum, amely egyetlen stratégiai partnerségi keretben foglalta össze a makrogazdasági támogatást, a kereskedelmi és energetikai együttműködést, valamint a migrációkezelést.⁵⁷ A megállapodás előkészítésében az olasz kormány jelentős diplomáciai szerepet vállalt: Ursula von der Leyen bizottsági elnökkel és Mark Ruttéval együtt Meloni már 2023 júniusában Tuniszba látogatott, majd egy hónappal később a megállapodás aláírásánál szintén jelen volt. A tunéziai pénzügyi, gazdasági és politikai válság mélyülésével párhuzamosan egyre nőtt az ország jelentősége az Olaszország felé irányuló tengeri migráció tekintetében is. A memorandum ezért egyszerre szolgálta az EU déli szomszédságpolitikájának a stabilizációs céljait és az olasz externalizációs stratégia földrajzi kiterjesztését: a migráció ellenőrzése Líbia mellett már Tunéziára is kiterjedő partnerségi rendszerben jelent meg.

A Meloni-kormány katonai és a parti őrséggel kapcsolatos politikája szintén a megelőzésre, a megfigyelésre és a kapacitásbővítésre épült: előde-ihöz hasonlóan megteremtette a líbiai együttműködéshez – köztük az ottani parti őrség és a biztonsági szervek tevékenységéhez – szükséges eszközrendszerek valamint a korábban már átadott és az átadandó hajóegységek, képzési és technikai programok biztosításának a politikai keretét.⁵⁸ Tunézia esetében Róma az EU–Tunézia-memorandum révén uniós keretbe helyezte ugyan a határigazgatási, kutatási-mentési, csempészetellenes és visszafogadási együttműködést, de kétoldalú szinten is támogatta a tunéziai tengeri határőrizeti kapacitások erősítését.⁵⁹ A haditengerészet és a parti őrség szerepe továbbra is kettős maradt: egyrészt a tengeri mentési kötelezettségek teljesítése, másrészt a határbiztonsági, megfigyelési és visszatartási célú stratégia támogatása.

*Az olasz–albán offshore megállapodás:
az externalizációtól az extraterritorializációig*

A Meloni-kormány migrációs politikájának a leginnovatívabb – s egyben bel- és külföldön egyaránt a legvitatottabb – eleme az olasz–albán offshore megállapodás. A 2023 novemberében aláírt protokoll értelmében Olaszország két létesítményt hoz létre Albánia területén: az egyiket Shëngjin kikötőjében, az érkezők azonosítására és elsődleges szűrésére, másikat Gjadër térségében, amely a hosszabb idejű elhelyezésükre, gyorsított menekültügyi és visszatoloncolási eljárások lefolytatására szolgál majd.⁶⁰ A megállapodás sajátossága, hogy míg tehát a két központ albán területen helyezkedik el, a működtetésük az olasz hatóságok feladata, az eljárások pedig az olasz és – a protokoll szövege szerint – a releváns európai jogi keretek alkalmazásával zajlanak. A humanitárius és a jogi követelményeknek való megfelelés érdekében az olasz kormány a kezdetektől fogva erőteljesen leszűkítette az Albániába áthelyezhető személyek körét: csak olyan, olasz állami hajók

által nemzetközi vizeken kimentett, nem sérülékeny felnőttekről lehet szó, akik esetében a hatóságok nem állapítanak meg különleges védelmi szükségletet – tehát kiskorúak, várandós nők, egészségügyi szempontból veszélyeztetettek és más védett csoportokhoz tartozók nem kerülnének Albániába, a velük kapcsolatos eljárás továbbra is Olaszországban történne.⁶¹ E garanciákkal az olasz kormány minimalizálni kívánta a mechanizmus jogi támadhatóságát, miközben az eljárások egy jelentős részét mégis az EU területén kívülre helyezi.

Az Albániával kötött megállapodás mérföldkövet jelentett a migránsokkal kapcsolatos feladatok kiszervezésére építő olasz stratégia fejlődésében, hiszen az már nem pusztán a határőrizet, a feltartóztatás EU-n kívüli országba telepítéséről vagy az ottani kapacitásépítésről, hanem az olasz menekültügyi és idegenrendészeti eljárások egyes elemeinek a lefolytatásáról szólt.⁶² A konstrukció azonban minden garanciavállalási törekvés ellenére súlyos jogi kérdéseket vetett fel: a kritikusok szerint nem egyértelmű, hogy az uniós menekültügyi és eljárási szabályokat milyen mértékben fogják alkalmazni olyan létesítményekben, amelyek olasz joghatóság alatt működnek ugyan, de nem az EU területén találhatók.⁶³ Különösen vitatottá vált a menedékkérelem benyújtásának a pontos időpontja, a hatékony jogorvoslathoz való hozzáférés, az ügyvédek, civil szervezetek és bíróságok elérésének a kérdése, az őrizet jogszerűsége, valamint a visszaküldés tilalmára (*non-refoulement*) vonatkozó elv gyakorlati biztosítása.⁶⁴ Belpolitikai oldalról sok kifogás érte az elképzelést a magas – a kormány tervei szerint több száz millió euróra rúgó – költségvonzata miatt is.

Politikai szempontból azonban az olasz–albán megállapodás egyszerre szolgál belpolitikai és európai célokat. A Meloni-kormány az érkezők számának a folyamatos növekedésére⁶⁵ válaszul az olasz közvélemény elé egy olyan látványos intézkedéssel tudott előállni, amellyel a szavazóbázisa felé bizonyíthatta az irreguláris migráció megfékezése iránti elkötelezettségét. Európai szinten a protokoll ennél is nagyobb jelentőséget kapott: a megállapodás az EU-n kívüli menekültügyi és a visszatoloncolási eljárások lehetőségeiről szóló vita egyik fontos hivatkozási pontjává vált. A konstrukciót ezért Róma nemcsak nemzeti válságkezelési eszközként, hanem akár egy európai szinten is követhető modellként próbálta pozícionálni az irreguláris migrációról szóló diskurzus keretében.

Konklúzió

A 2014 és 2024 közötti időszak alapvetően változtatta meg Olaszország migrációs politikáját. A középső mediterrán útvonalon jelentkező nyomás nem csupán menekültügyi vagy határigazgatási problémát, hanem a nemzetközi rend átalakulásából, a regionális instabilitás tartóssá válásából és a hibrid biztonsági környezetből fakadó komplex kihívást is jelentett.

A líbiai állam 2011 utáni fragmentálódása, a Száhel-övezet destabilizációja, a közel-keleti és a számos afrikai konfliktus, valamint az embercsempész-hálózatok tevékenysége olyan migrációs rendszert hozott létre, amelyre Olaszország már nem tudott kizárólag belpolitikai, humanitárius vagy hagyományos határigazgatási eszközökkel reagálni. A vizsgált évtized fő változása ezért az, hogy az olasz migrációs politika a válságkezelő humanitárius logikától fokozatosan egy biztonságiasított, diplomáciai és katonai eszközöket is integráló kiszervezési stratégia felé fordult el.

Róma migrációs politikájának a legszembeötlőbb tulajdonsága az egymást váltó, akár eltérő politikai színezetű kormányokon átívelő strukturális folytonosság. Bár a kormányzati retorika hangsúlyai az ideológiai orientáció függvényében jelentősen eltértek, mégis megállapítható, hogy Olaszország migrációs politikájának központi logikájává egyre inkább az externalizáció vált. A különbségek főként a retorikában, a belpolitikai hangsúlyokban és az EU-val folytatott tárgyalási stílusban jelentkeztek, nem pedig az alapvető stratégiai célban, a tengeren érkezők számának az olasz területeken kívülre helyezett mechanizmusokkal történő csökkentésében.

Az időszak migrációkezelési íve jól mutatja az elmozdulást. A Renzi-kormány alatt a Mare Nostrum öröksége révén még a humanitárius válságkezelési logika dominált, de már akkor érezni lehetett az uniós szolidaritás hiányából fakadó olasz frusztrációt. A Gentiloni-kormány és különösen Marco Minniti belügyminisztersége alatt következett be az a stratégiai fordulat, amely a líbiai parti őrség megerősítésére, az ottani szereplőkkel folytatott párbeszédre és az NGO-k által végezhető mentési műveletek szabályozására épült. A fordulat ugyanakkor nem az externalizáció kezdetét, hanem a már a Kaddáfi-korszakban kialakított olasz–líbiai migrációs együttműködés új politikai és intézményi körülmények közötti újjászervezését és kiszélesítését jelentette. Conte első kormánya e logikának konfrontatívabb, szuverenista és rendpárti jelleget adott, míg a második idején és Draghi alatt a kiszervezés intézményesebb, EU-kompatibilisebb és technokratább formát öltött. Meloni pedig a folyamatot új földrajzi, jogi és diplomáciai dimenzióba helyezte, még magasabb szintre emelte a Mattei-tervvel, az EU–Tunézia-memorandummal és az albániai migránsközpontok létrehozásával.

Az is megállapítható, hogy az olasz migrációs politika nem egyetlen eszközrendszerre, hanem jogi, diplomáciai és katonai-rendészeti elemek fokozatos összekapcsolódására épült. A jogi eszközök – a biztonsági rendeletektől az NGO-k működésének a szabályozásáig – a migrációs kontroll belső normatív kereteit alakították. A diplomáciaiak – különösen a líbiai memorandum, az EU–Tunézia-megállapodás, a Mattei-terv és az albán protokoll – a migrációkezelést harmadik országokkal kötött alkuk rendszerébe helyezték. A katonai és rendészeti eszközök – a haditengerészeti jelenlét, a

parti őrségi együttműködés, a megfigyelési kapacitások növelése, a MIASIT és a Mediterraneo Sicuro műveleti kerete – pedig azt mutatják, hogy a migráció ellenőrzés alatt tartása egyre inkább a tágabb mediterrán tengeri biztonság részévé vált.

Az olasz stratégia kétségtelenül növelte Róma mozgásterét, és lehetővé tette, hogy a migrációs nyomást ne kizárólag a saját partjainál kezelje, hanem az indulási és tranzitországokban és az uniós tárgyalási térben is, valamint új, extraterritoriális konstrukciók révén próbálja azt befolyásolni. Ugyanakkor ez utóbbi sem oldotta fel, inkább új formában termelte újra a migrációkezelés alapvető ellentmondásait. A közvéleménynek a hatékony határvédelemre vonatkozó igényéből fakadó állami lehetőségek, illetve a tengeri mentési kötelezettség teljesítése és az emberi jogi garanciák biztosítása között továbbra is éles ellentét feszül. A líbiai fogva tartási központokkal kapcsolatos visszaélések, a tunéziai együttműködés emberi jogi kockázata és az albániai létesítményekhez fűződő jogi viták mind azt mutatják, hogy az externalizáció operatív működési hatékonysága jelentős jogi és politikai költségekkel jár.

Összességében Olaszországnak a 2014–2024 közötti évtizedben folytatott migrációs politikája egy olyan adaptációs kísérletként értelmezhető, amely a hibrid kihívásokkal és a klímaváltozás egyre erősebb hatásaival is terhelt mediterrán biztonsági környezetben, az EU szolidaritási deficitje és a nemzetközi jog korlátai között próbálta visszaszerezni az állami ellenőrzést a térségbeli folyamatok felett. Ez az alkalmazkodás azonban nem oldotta fel a migrációkezelés alapvető ellentmondását, így nem jelenthetett végleges megoldást sem. A Földközi-tenger déli partvidékének a törekeny politikai és gazdasági helyzete, a migrációt kiváltó strukturális okok tartóssága, az EU-n belüli folyamatos tehermegosztási viták, valamint a kiszervezett megoldások jogi sebezhetőségei egyaránt azt jelzik, hogy az irreguláris migráció nagy valószínűséggel a jövőben is tartós biztonságpolitikai kockázati tényező, valamint jogi és humanitárius kihívás marad Olaszország számára.

Jegyzetek

- 1 Gammeltoft-Hansen, Thomas: *Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 2. o.; Frelick, Bill, Kysel, Ian M. és Podkul, Jennifer: „The Impact of Externalization of Migration Controls on the Rights of Asylum Seekers and Other Migrants”, *Journal on Migration and Human Security*, 4., no. 4. (2016): 193.; UNHCR: „Note on the »Externalization« of International Protection”, <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2021/121534> (a letöltés ideje: 2026. szeptember 29.).

- 2 Boda Mihály: „A »hadszíntérháborútól« a hibrid háborúig: A nemzetközi rend és a háború karakterének együtt változása a 18. századtól a 21. századig”, *Honvédségi Szemle*, 153., no. 6. (2025): 114–116.
- 3 Uo., 125–126. o.
- 4 Boda Mihály: „Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között: A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése” in *Lehelyezett kő*, szerk. Gőcze István és Padányi József (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023), 23. o.
- 5 Greenhill, Kelly M.: *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010), 12–38. o.; *EurLex*, „Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Countering Hybrid Threats from the Weaponisation of Migration and Strengthening Security at the EU’s External Borders”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52024DC0570> (a letöltés ideje: 2024. december 11.).
- 6 McAuliffe, Marie és– Adhiambo Oucho, Linda, szerk.: *World Migration Report 2024* (Genf: International Organization for Migration, 2024), 1–24. o.
- 7 Uo., 21–78. o.
- 8 Brooke-Holland, Louisa: „Libya: Political Developments since 2011”, *House of Commons Library*, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-10103/CBP-10103.pdf> (a letöltés ideje: 2026. június 18.), 8–9. o.
- 9 Micallef, Mark: *The Human Conveyor Belt: Trends in Human Trafficking and Smuggling in Post-Revolution Libya* (Genf: Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017), 1–2., 8–9. o. Elektronikusan elérhető: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/03/GI-Human-Conveyor-Belt-Human-Smuggling-Libya-2017-.pdf>.
- 10 *Libya’s Dark Web of Collusion: Abuses against Europe-Bound Refugees and Migrants* (London: Amnesty International, 2017), 6–7., 33–35. o. Elektronikusan elérhető: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/MDE1975612017ENGLISH.pdf>.
- 11 *No Escape from Hell: EU Policies Contribute to Abuse of Migrants in Libya* (New York, NY: Human Rights Watch, 2019). Elektronikusan elérhető: <https://www.hrw.org/report/2019/01/21/no-escape-hell/eu-policies-contribute-abuse-migrants-libya>.
- 12 *Global Study on Smuggling of Migrants 2018* (Bécs: United Nations Office on Drugs and Crime, 2018). Elektronikusan elérhető: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glosom/GLOSOM_2018_web_small.pdf.
- 13 Boda: „A »hadszíntérháborútól« a hibrid háborúig”, 114., 126. o.
- 14 *Russia in Africa: An Atlas* (Brüsszel: Think Tank European Parliament, 2024). Elektronikusan elérhető: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)757654](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)757654).
- 15 Boda: „A »hadszíntérháborútól« a hibrid háborúig”, 131. o.
- 16 *Európai Bizottság*, „Közös közlemény az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021JC0032> (a letöltés ideje: 2026. szeptember 18.).

- 17 *EURLex*, „Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection Lodged in One of the Member States by a Third-Country National or a Stateless Person (Recast)” <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/604/oj/eng> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.), 13. cikk (1) bekezdés.
- 18 *EURLex*, „Report from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council: Fifteenth Report on Relocation and Resettlement”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0465> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 19 *European Court of Human Rights*, „Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy”, <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-109231> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 20 Ciliberto, Giulia: „Libya’s Pull-Backs of Boat Migrants: Can Italy Be Held Accountable for Violations of International Law?”, *The Italian Law Journal*, 4., no. 2. (2018): 489–530.
- 21 *Operation Sophia, the EU’s Naval Mission in the Mediterranean: An Impossible Challenge. 14th Report of Session 2015–16* (London: House of Lords, Committee on European Affairs, 2016) Elektronikusan elérhető: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/lddeucom/144/144.pdf>.
- 22 *Frontex*: „Frontex Launching New Operation in Central Med”, <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-launching-new-operation-in-central-med-yKqSc7> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 23 *Ministero della Difesa*, „Mare Nostrum Operation”, <https://www.marina.difesa.it/en/operations/pagine/marenostrom.aspx> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 24 *ECRE*, „Operation Mare Nostrum to End: Frontex Triton Operation Will Not Ensure Rescue at Sea of Migrants in International Waters”, <https://ecre.org/operation-mare-nostrum-to-end-frontex-triton-operation-will-not-ensure-rescue-at-sea-of-migrants-in-international-waters/> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 25 *ANSA*, „Immigrazione: Salvini, sospendere subito Mare nostrum” [Bevándorlás: Salvini, azonnal felfüggeszteni a Mare Nostrumot], https://www.ansa.it/sito/notizie/politica/2014/04/21/immigrazione-salvini-sospendere-subito-mare-nostrum_1274f155-b486-47e4-85a7-9e3ed4425c02.html (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 26 *European Commission*, „Frontex Joint Operation »Triton« – Concerted Efforts for Managing Migrator Flows in the Central Mediterranean”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/it/memo_14_609/MEMO_14_609_EN.pdf (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 27 *RaiNews*, „Migranti, Renzi: »Ho un piano B se l’Europa non ci ascolta«” [Migránsok, Renzi: „Van egy B tervem, ha Európa nem hallgat meg minket”], <https://www.rainews.it/archivio-rainews/articoli/Migranti-Renzi-Piano-B-se-Ue-non-ci-ascolta-f92d44ac-676c-4b02-a205-35e75972192a.html> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 28 *European Union*, „Report from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council: Eleventh Report on Relocation and Resettlement”, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/55dd120c-2434-11e7-b611-01aa75ed71a1/language-en> (a letöltés ideje: 2026. szeptember 18.).

- 29 *Governo Italiano Ministero dell'Interno*, „Minniti: non respingimenti in Libia, ma formazione e supporto logistico” [„Minniti: nem visszatoloncolások Líbiába, hanem képzés és logisztikai támogatás”], <https://www.interno.gov.it/it/notizie/minniti-non-respingimenti-libia-ma-formazione-e-supporto-logistico> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 30 Caracciolo, Lucio és Cuscito, Giorgio: „»Dal patto con il nostro islam alla riduzione degli sbarchi: linee di una strategia italiana«” [„A mi iszlámunkkal kötött paktumtól a partra szállások számának csökkentéséig: az olasz stratégia fő vonalai”, *Governo Italiano Ministero dell'Interno*, <https://www.interno.gov.it/it/stampa-e-comunicazione/interventi-e-interviste/interventi-e-interviste-raccolta-anni-precedenti/dal-patto-nostro-islam-alla-riduzione-sbarchi-linee-strategia-italiana> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 31 *Governo Italiano Presidenza del Consiglio dei Ministri*, „Memorandum d'intesa sulla cooperazione nel campo dello sviluppo, del contrasto all'immigrazione illegale, al traffico di esseri umani, al contrabbando e sul rafforzamento della sicurezza delle frontiere tra lo Stato della Libia e la Repubblica Italiana” [Egyetértési nyilatkozat a fejlesztés, az illegális bevándorlás, az emberkereskedelem és a csempészet elleni küzdelem, valamint a Líbiai Állam és az Olasz Köztársaság közötti határbiztonság megerősítése terén], <https://www.governo.it/sites/governo.it/files/Libia.pdf> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 32 *La Stampa*, „Migranti, arrivi dimezzati. L'Onu critica Italia e Ue” [Migránsok: felére csökkent az érkezések száma. Az ENSZ bírálja Olaszországot és az EU-t], <https://www.lastampa.it/cronaca/2017/08/18/news/migranti-arrivi-dimezzati-l-onu-critica-italia-e-ue-1.34437834/> (letöltés ideje: 2026. szeptember 18.).
- 33 *Amnesty International*, „Libya's Dark Web of Collusion: Abuses against Europe-Bound Refugees and Migrants”, <https://www.amnesty.org/en/documents/mde19/7561/2017/en/> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.), 6–7., 33–35. o.
- 34 *Governo Italiano Ministero dell'Interno*, „Codice di condotta per le ONG impegnate nelle operazioni di salvataggio dei migranti in mare” [Magatartási kódex a migránsok tengeri mentésében részt vevő NGO-k számára], https://www.interno.gov.it/sites/default/files/codice_condotta_ong.pdf (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 35 Camilli, Annalisa: „Le ONG boicottano il codice di condotta voluto dal governo” [Az NGO-k bojkottálják a kormány magatartási kódexét], *Internazionale*, <https://www.internazionale.it/bloc-notes/annalisa-camilli/2017/08/01/ong-codice-condotta> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 36 *Governo Italiano Ministero della Difesa*, „Missione bilaterale di assistenza e supporto in Libia (MIASIT)+ [Kétoldalú segítségnyújtási és támogatási misszió Líbiában (MIASIT)], <https://www.difesa.it/operazionimilitari/op-intern-corso/libia-missione-bilaterale-di-supporto-e-assistenza/Missione/28084.html> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 37 *Ministero della Difesa*, „Missione bilaterale di assistenza e supporto in Libia (MIASIT)” <https://www.difesa.it/operazionimilitari/op-intern-corso/libia-missione-bilaterale-di-supporto-e-assistenza/default/28050.html> (a letöltés ideje: 2026. szeptember 18.).

- 38 *Ministero degli Esteri e della Cooperazione Internazionale*, „Riunione tra il Ministro Moavero Milanese e il Maresciallo Khalifa Haftar” [Megbeszélés Moavero Milanese miniszter és Hálifa Haftár marsall között], https://www.esteri.it/it/sala_stampa/archivionotizie/comunicati/2018/09/missione-del-ministro-moavero-milanesi-a-bengasi/ (letöltés ideje: 2026. szeptember 18.).
- 39 *Corriere della Sera*, „Migranti, scontro Italia–Malta. Salvini: »Porti chiusi all’Aquarius«, Conte: »Noi lasciati soli«” [Migránsok, Olaszország–Málta-csörte. Salvini: „Zárt kikötők az Aquarius számára”; Conte: „Magunkra hagytak bennünket”], https://roma.corriere.it/notizie/cronaca/18_giugno_11/migranti-salvini-la-aquarius-non-pot-ra-approdare-un-porto-italiano-28e19a16-6cb2-11e8-8fe1-92e098249b61.shtml (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 40 Az Aquarius 2018 júniusában – több mint 600 kimentett migránssal a fedélzetén – nem kapott kikötési engedélyt Olaszországban és Máltán, ezért a spanyolországi Valenciába kellett hajóznia. Augusztusban a Diciotti nevű olasz parti őrségi hajó már Catania kikötőjében tartózkodott, de a hatóságok napokig nem engedélyezték a 177 migráns partraszállását. A Sea-Watch 3 német állampolgárságú kapitánya, Carola Rackete 2019 júniusában a tiltás ellenére hajózott be Lampedusa kikötőjébe, ezért letartóztatták. Az Open Arms augusztusban 19 napig tartó veszteglés után, bírósági beavatkozásra tudta partra szállítani a fedélzetén maradt migránsokat. A Diciotti és az Open Arms kapcsán Salvini ellen, a Sea-Watch 3 ügyében Carola Rackete ellen indult büntetőjogi eljárás. Az első esetben a szenátus megtagadta Salvini mentelmi jogának a felfüggesztését, a másodikban 2025 decemberében a Semmítőszék felmentette, a Rackete elleni eljárást pedig megszüntették.
- 41 *Normattiva*, „Legge 1 dicembre 2018, n. 132” [2018. december 1-jei 132. sz. törvény], <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2018;132> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 42 *Normattiva*, „Legge 8 agosto 2019, n. 77” [2019. augusztus 8-i 77. sz. törvény], <https://www.normattiva.it/atto/caricaDettaglioAtto?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2019-08-09&atto.codiceRedazionale=19G00089&tipoDettaglio=vigente&classica=true> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 43 *Normattiva*, „Decreto-legge 25 luglio 2018, n. 91” [2018. július 25-i 91. sz. törvényerejű rendelet], <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legge:2018;91> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.), *Normattiva*, „Decreto-legge 10 luglio 2018, n. 84” [2018. július 10-i 84. sz. törvényerejű rendelet], <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legge:2018;84> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 44 *Normattiva*, „Legge 18 dicembre 2020, n. 173” [2020. december 18-i 173. sz. törvény], <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2020;173> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 45 Morreale, Laura és Peirolo, Silvia: „Sbarchi in Italia 2020. Tunisia al primo posto, tra effetto Covid-19 e insicurezza economica” [Partraszállások Olaszországban 2020. Tunézia az első helyen a Covid19 hatása és a gazdasági bizonytalanság közepette], *Melting Pot Europa*, <https://www.meltingpot.org/2020/09/sbarchi-in-italia-2020-tunisia-al-primo-posto-tra-effetto-covid-19-e-insicurezza-economica/> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).

- 46 *European Parliament*, „Joint Declaration of Intent on a Controlled Emergency Procedure – Voluntary Commitments by Member States for a Predictable Temporary Solidarity Mechanism”, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plm-rep/COMMITTEES/LIBE/DV/2020/01-20/Malta_declaration_EN.pdf (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 47 *Dipartimento per le Libertà Civili e l'Immigrazione*, „Cruscotto statistico giornaliero” [Napi statisztikai irányítópult], <https://libertaciviliimmigrazione.dlci.interno.gov.it/documentazione/dati-e-statistiche/cruscotto-statistico-giornaliero> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 48 *Dipartimento per le Libertà Civili e l'Immigrazione*, „Cruscotto statistico giornaliero”.
- 49 *La Repubblica*, „Governo, il testo integrale del discorso di Mario Draghi al Senato” [Kormány, Mario Draghi Szenátusban elmondott beszédének teljes leírata], https://www.repubblica.it/politica/2021/02/17/news/fiducia_governo_draghi_discorso_integrale-287965484/ (a letöltés ideje: 2026. szeptember 29.).
- 50 Colombo, Silvia: „Rapporto IAI politica estera 2021: le sfide nel Mediterraneo allargato” [IAI-külpolitikai jelentés 2021: a kiterjesztett Mediterráneum kihívásai], *AffarInternazionali*, <https://www.affarinternazionali.it/rapporto-iai-politica-estera-2021-sfide-mediterraneo-allargato/> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 51 *Governo Italiano Ministero della Difesa*, „Operazione Mediterraneo Sicuro” [Biztonságos Mediterráneum Művelet], <https://www.difesa.it/operazionimilitari/op-intern-corso/operazione-mediterraneo-sicuro/index/27208.html>, a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 52 *Governo Italiano Presidenza del Consiglio dei Ministri*, „Le dichiarazioni programmatiche del Governo Meloni” [A Meloni-kormány programnyilatkozata], <https://www.governo.it/it/articolo/le-dichiarazioni-programmatiche-del-governo-meloni/20770> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 53 ANSA, „Migranti, naufragio Steccato di Cutro: Frontex, subito avvertita Italia. Guardia Costiera, alle 4.30 le prime chiamate” [Migránsok, hajótörés Steccato di Cutrónál: a Frontex szerint azonnal értesítették Olaszországot. Parti őrség: az első hívások 4.30-kor érkeztek], https://www.ansa.it/calabria/notizie/2023/02/28/migranti-naufragio-steccato-di-cutro-64-le-vittime-accertate_39c0810c-88ab-4a82-ac9f-19bebb7da952.html (a letöltés ideje: 2026. július 8.).
- 54 *Normattiva*, „Legge 5 maggio 2023, n. 50” [2023. május 5-i 50. sz. törvény], <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2023;50> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 55 *Normattiva*, „Legge 24 febbraio 2023, n. 15” [2023. február 24-i 15. sz. törvény], <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2023;15> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 56 Carbone, Giovanni, Ragazzi, Lucia, Menotti, Roberto, Frigeri, Daniele, Procopio, Maddalena, Varvelli, Arturo, Goretti, Leo és Simonelli, Filippo: *Il piano Mattei: Rilanciare l'Africa policy dell'Italia* [A Mattei-terv: Olaszország Afrika-politikájának újraindítása] (Roma és Milano: ISPI–MAECI, 2024). Elektronikusan elérhető: https://www.esteri.it/wp-content/uploads/2024/07/ISPI_FPC-Piano-Mattei.pdf.
- 57 *European Commission*, „Memorandum of Understanding on a Strategic and Global Partnership between the European Union and Tunisia”,

- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_23_3887/IP_23_3887_FR.pdf (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 58 *Human Rights Watch*, „Italy Reups Funding to Force Migrants back to Libya”, <https://www.hrw.org/news/2023/02/01/italy-reups-funding-force-migrants-back-libya> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 59 *Il Manifesto*, „L'Italia consegna tre motovedette alla Guardia costiera tunisina” [Olaszország három motorcsónakot ad át a tunéziai parti őrségnek], <https://il-manifesto.it/litalia-consegna-tre-motovedette-alla-guardia-costiera-tunisina> (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 60 *Normattiva*, „Legge 21 febbraio 2024, n. 14” [2024. február 21-i 14. sz. törvény], <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2024;14> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 61 *Camera dei Deputati*, „Ratifica ed esecuzione del Protocollo tra il Governo della Repubblica italiana e il Consiglio dei ministri della Repubblica de Albania per il rafforzamento della collaborazione in materia migratoria, fatto a Roma il 6 novembre 2023, nonché norme di coordinamento con l'ordinamento interno” [Az Olasz Köztársaság kormánya és az Albán Köztársaság Minisztertanácsa között a migrációs ügyekben való együttműködés megerősítéséről szóló, 2023. november 6-án Rómában aláírt jegyzőkönyv megerősítése és végrehajtása, valamint a belső jogrendszerrel való koordinációs szabályok], <https://temi.camera.it/leg19/dossier/OCD18-19400/ratifica-ed-esecuzione-del-protocollo-governo-della-repubblica-italiana-e-consiglio-ministri-della-repubblica-albania.html> (a letöltés ideje: 2026. augusztus 31.).
- 62 Siciliano, Michela: „Il protocollo Italia–Albania. La finzione di non ingresso diventa strategia” [Az Olaszország–Albánia-jegyzőkönyv: a be nem lépés látszatából stratégiát csinálnak”, *Fogli di lavoro per il diritto internazionale*, 4., no. 3. (2024). Elektronikusan elérhető: https://www.lex.unict.it/sites/default/files/files/Crio/FogliLavoro/2024-4/FLADI_2024_4-3.pdf.
- 63 Celoria, Eleonora és De Leo, Andreina: „Il protocollo Italia–Albania e il diritto dell’Unione Europea: Una relazione complicata” [Az Olaszország–Albánia-jegyzőkönyv és az európai uniós jog: egy komplikált viszony], *Diritto, Immigrazione e Cittadinanza*, no. 1. (2024). Elektronikusan elérhető: <https://www.dirittoimmigrazionecittadinanza.it/archivio-saggi-commenti/saggi/fascicolo-n-1-2024-1/1414-il-protocollo-italia-albania-e-il-diritto-dell-unione-europea-una-relazione-complicata/file>.
- 64 *Gruppo di Pisa*, „Il Forum: Il protocollo Italia–Albania e il decreto-legge »paesi sicuri«” [A Fórum: Az Olaszország–Albánia-jegyzőkönyv és a „biztos országokra” vonatkozó törvényerejű rendelet], https://www.gruppodipisa.it/imag-es/rivista/pdf/Il_Forum_-_Il_protocollo_Italia-Albania.pdf (a letöltés ideje: 2026. június 18.).
- 65 A Meloni-kormány hivatalba lépése utáni évben, 2023-ban az érkezők száma (157.651 fő) újabb csúcspontra ugrott, ám a következő – egyben a vizsgált időszak utolsó – évében az érkezések egész markánsan (közel 60%-ban) visszaestek, amikor is összesen 66.617 fő partraszállását regisztrálták.